

Research Paper

Analysis of Contemporary Housing Patterns from the Perspective of Islamic Ethics Teachings (Case Study: Ardabil Housing Architecture)

Shahram Sattari Fard¹, Masoud Yousefi Tazakoar^{*2}, Mohammad Mannan Raisi³, Islam Karami⁴

1. PhD student of Architecture, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Architecture, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.
3. Associate Professor, Department of Architecture, Faculty of Engineering, Qom University. Qom. Iran.
4. Assistant Professor, Faculty of Architectural and Urban Engineering, Shahroud University of Technology, Shahroud, Iran.

ARTICLE INFO

Abstract

PP: 635-651

Use your device to scan and read the article online

Keywords: *Islamic housing, Islamic architecture, Islamic ethics, Ardabil city.*

Islamic architecture of Iran, due to relying on the principles and spiritual beliefs and Islamic ethics of the people of this land, can be used and exploited in the deep definition of the theoretical constructions of a leading Islamic architecture, suitable for the modern needs of contemporary housing. Therefore, the re-examination of the hidden spiritual teachings and Islamic ethics in the art and architecture of the past housing is one of the most fundamental steps in this field. The present article, with a descriptive-analytical method, seeks to determine effective architectural design strategies in strengthening the concepts of Islamic ethics among housing users by looking at contemporary housing architecture in the city of Ardabil with Islamic origins. Data collection was achieved through survey and library studies. The statistical population includes residents of Ardabil city with a sample number of 384 people with Cochran sampling. Data analysis was done by the least square method with the help of SmartPLS.3 software. The findings of the research showed that the principles of housing architecture should be functionally; cultural; economic; spiritual; environmental; legal; psychological; And semanticism should conform to Islamic ethics. In addition, the greatest impact is related to psychological structure and spiritual structure. The results of the research are presented in the form of solutions in the field of placement of the building in the neighborhood unit, in the way mass and space coexist, spatial and functional organization and arrangement, components and furniture and decorations.

Citation: Sattari Fard, SH., Yousefi Tazakoar, M., Mannan Raisi, M., & Karami, I. (2024). **Analysis of Contemporary Housing Patterns from the Perspective of Islamic Ethics Teachings (Case Study: Ardabil Housing Architecture)**. *Geography(Regional Planning)*, Special Issue, Number 2, 635-651.

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.353136.3797

* **Corresponding author:** Masoud Yousefi Tazakoar, **Email:** myousefy56@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Given that the issue of identity housing is one of the significant challenges in today's society; The need to deal with Iranian-Islamic housing is felt more than ever. Past studies show that although in these studies, components for housing design from the perspective of Islam have been determined and explained, on the other hand, few studies have been conducted on the effects of Islamic ethics and their analysis on the spatial body of contemporary housing. At the same time, considering the issues raised and the impact of the concepts of Islamic ethics in the category of quality of life and its role in the increase or decrease of human psychological problems, the necessity of searching and formulating strategies to reduce these problems by addressing various aspects of ethics and especially Islamic ethics is clearly visible by those involved in the design and production of housing. In addition, knowing the principles and rules of house building from the perspective of Islamic ethics can be a solution for the current chaotic architecture of this land; These principles and rules can be interpreted and extracted by referring to Islamic reference sources and texts such as the Qur'an, hadiths, Nahj al-Balaghe, Bihar al-Anwar and other Islamic sources (Aminpour et al., 2014). This issue is more important regarding the housing architecture of cities such as Ardabil, which have a deep connection with the landscape of Islamic ethics and is considered the origin of the emergence of Islam and especially Shiism in the country of Iran, and the users of contemporary housing in this city are no exception. Therefore, the necessity and importance of the present article, which seeks to identify the most important influential components resulting from Islamic ethics on the spatial body of contemporary housing, is clearly defined. In addition, the need to address this issue in different dimensions of necessity is stated below.

Methodology

In terms of purpose, the present research is applied, and in terms of method, it is a type of research design with a structural-interpretive model, which is considered as an exploratory mixed research design due to the greater

importance of qualitative data. The statistical population of the citizens group also includes 158,627 households with productive housing in Ardabil city, of which 384 households were selected as a sample for distribution of the questionnaire using the Cochran sampling method.

Research indicators were obtained using library studies. The validity of the indicators was confirmed by the opinion of the statistical society of experts, supervisors and consultants. The reliability of the questionnaire indices was obtained above 0.8, which shows the reliability of most of the questions. To analyze the data, the structural equation model method was used using the least square technique with the help of SmartPLS.3 software. Based on this method, the collected texts and documents were carefully studied and important sentences and concepts were extracted from them in line with the topic and research question.

Results and Discussion

Considering the dimensions and indicators of the eight research and the factors affecting it, it has been determined the degree of explanation and predictability of contemporary housing patterns from the perspective of Islamic ethics under the influence of the causal relationships between the eight components. In this research, "contemporary housing patterns from the perspective of Islamic ethics" was considered as a dependent variable and the effects of eight components in the form of urban housing design and architecture as an independent variable. To check the significance of the relationship between different dimensions and the component variable of housing patterns from the perspective of Islamic ethics on the one hand and on the other hand, the relationship between the structures related to each of the eight dimensions with the dimension itself was used (Figure 2 and Table 6). Based on the findings of the theoretical literature, the effective structures on "contemporary housing patterns from the perspective of Islamic ethics" include functional; cultural; economic; spiritual; environmental; legal; psychological; and it is meaningfulness, according to the calculations, the results of path analysis show that all relationships are meaningful. In this regard,

the greatest impact is related to the psychological construct with an impact factor of 0.330 and a significance level of 0.000 and a spiritual construct with a coefficient of 0.312 and a significance level of 0.000. As a result, in order to achieve a coherent mechanism in providing "contemporary housing models based on the mechanism of Islamic ethics", it is necessary to strengthen the spiritual-psychological infrastructure, such as strengthening the sense of belonging to a place and the spirit of learning and God-centeredness and obedience to divine commands and the capacity to seek truth in all aspects of life. We are especially in the design and construction of housing. Finally, the coefficient of variance is 0.982. This factor shows that the mentioned model has well shown the causal relationships between variable and hidden constructs.

Conclusion

Islamic architecture of Iran, due to its reliance on spiritual principles and beliefs and Islamic ethics, requires the explanation and re-examination of hidden spiritual teachings and Islamic ethics in art and architecture and how citizens adhere to the application of these teachings in the construction of housing. In general, the principles of Islamic architecture are based on privacy, lack of nobility, and

neighborhood rights; compliance with the culture and climate of the region; And maintaining the values and moral principles of law is solid. In this regard, the examination of research findings shows that the principles of housing architecture should be functionally; cultural; economic; spiritual; environmental; legal; psychological; And semanticism should conform to the principles and teachings of Islamic ethics. According to statistical analysis, the coefficient of variance of independent and dependent components is equal to 0.982. This shows that the eight indicators have effective causal relationships with the model of housing architecture based on Islamic ethics in Ardabil city. Among them, the greatest impact is related to the psychological structure with an influence coefficient of 0.330 and the spiritual structure with a coefficient of 0.312. . As a result, in order to achieve a coherent mechanism in providing "contemporary housing models based on the mechanism of Islamic ethics", it is necessary to strengthen the spiritual-psychological infrastructure, such as strengthening the sense of belonging to a place and the spirit of learning and God-centeredness and obedience to divine commands and the capacity to seek truth in all aspects of life. We are especially in the design and construction of housing.

References

1. Akhot, Haniyeh (2012). Examining the role of Quranic verses and Shia traditions in the formation of the body of traditional housing; *Shia Studies*, Volume 13(4, 52): 191-234. [In Persian]
2. Aminpour, Ahmad, Madani, Ramin, Hayati, Hamed, and Mohammad Ali Deldadeh (2014). Recognizing the concepts of housing and residence based on Islamic teachings, *Urban Management*, Volume 14(40): 59-47. [In Persian]
3. Basart, Josep M. Mireia Farrús, Montse S, (2015). New ethical challenges for today engineering and technology, *Telematics and Informatics*, 32(2), 409-415.
4. Bavandian, Alireza (2017). The symbology of the pond in the field of ethics of Iranian Islamic architecture; *Fine Arts - Architecture and Urban Planning*, Volume 23 (2): 74-67. [In Persian]
5. Danai-nia, Ahmed and Mehrnaz Totunchi (2016). The link between architecture and the development of Islamic moral behavior; *Culture of Islamic Architecture and Urbanism*, Volume 3(2): 1-16. [In Persian]
6. Dunn, J.R, (2002). Housing and inequalities in health: a study of socioeconomic dimensions of housing and self reported health from a survey of Vancouver residents, *J Epidemiol Community Health*, 56(9): 671-681. doi: 10.1136/jech.56.9.671.
7. Eksioğlu, S, Hatice Beyza Mercan S, Fatma Gozalan, C, (2015). Ethics committees in Turkish universities, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 2882-2890.

- <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.1024>.
8. El Hosseini, A. M, El Hosseini, A. A, (2012). Spirituality and Social Values vs. Material Formalism: An approach to a human architecture, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 68 (2012), 710 - 722. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.261>.
  9. Farabi, Abu Nasr (1358). Civil politics, translated by Seyyed Jafar Sajjadi, first edition, Tehran: Publications of the Iranian Philosophy Society. [In Persian]
  10. Hafi, Farzaneh, Fallahi, Alireza and Seyyed Gholamreza Eslami (2018). Explaining architectural and landscape factors affecting the sense of security in rural temporary accommodation sites: a qualitative study, *Economic Sociology and Development*, Volume 8(2): 469-423. [In Persian]
  11. Hamzenejad, Mehdi and Zahra Sadrian (2013). Principles of home design from an Islamic perspective and contemporary practical patterns; *Researches on Islamic Architecture*, Volume 2(3): 58-76. [In Persian]
  12. Hayati, Hamed, Vathiq, Behzad and Shiva Madanizadeh (2017). The manifestation of moral components in the architecture of traditional houses in the hot and dry climate of Iran; *Ethics in Science and Technology*, Volume 13(4): 1-7. [In Persian]
  13. Hesham, Morteza (2017). Traditional principles of construction in Islam, translated by Abolfazl Mishkini, Kiyomarth Habibi, Tehran: Urban Planning and Architecture Study and Research Center. [In Persian]
  14. Hussein, Aly Mohamed El; Hussein, Ahmed Aly El (2012). Spirituality and Social Values vs. Material Formalism: An Approach to a Human Architecture. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 68(31), 710-722. doi:10.1016/j.sbspro.2012.12.261
  15. Kasraei, Mohammad Hossein (2019). Design of Mahdi Abad residential complex; Master's thesis, Faculty of Architecture and Art, Tehran University of Art. [In Persian]
  16. Khak Zand, Mehdi, Agha Bozurgi, Kurosh and Mohammad Reza Kadkhoda (2017). access to the architectural components of special educational spaces for educable mentally retarded children; Iran's architecture and urban planning; 7, 81-75. [In Persian]
  17. Kowaltowski Doris C.C.K, Granj A. D, (2021). Concept of desired value as a stimulus for change in social housing in Brazil, *Habitat International* 35 (3), 435-446.
  18. Krang, Mark (1400). Cultural Geography, translated by Mehdi Garakhlou, Tehran, Samt Publications. [In Persian]
  19. Mahdinjad, Jamaluddin, Taher Tolodel, Mohammad Sadegh, Azmati, Hamidarreza and Ali Sadeghi Habibabad (2015), a survey on the features of Iranian-Islamic architecture and sacred arts based on architectural excellence; *Ontological researches; Journal* 5(10): 50-31. [In Persian]
  20. Marija S & Todorovi CA, (2020). Eenergy efficiency and renewable energy sources for buildings greening and zero energy cities planning Harmony and ethics of sustainability, *Community Health*, 56(9), 671-81. doi: 10.1136/jech.56.9.671.
  21. Marta, J K.M.; Singhapakdi, A; Lee, D-J; Sirgy, M. J; Koonmee, K; Virakul, B, (2013). Perceptions about ethics institutionalization and quality of work life: Thai versus American marketing managers. *Journal of Business Research*, 66(3), 381-389. doi:10.1016/j.jbusres.2011.08.019.
  22. Mashaikhipour, Mohammad Ali, Hosseini, Seyyed Jafar and Hossein Salemi (2013). The areas of growth and strengthening of the ethics of protection from the perspective of verses and traditions; *Islamic Management*, Volume 21(2): 57-97. [In Persian]
  23. Mawafaq, Alireza and Ali Asghar Hadavinia (2008). Ethical foundations of consumption from the

- perspective of the schools of utilitarianism, obligationism and Islam, *Islamic Economy*, Volume 9(36): 36-46. [In Persian]
24. Meshikini, Abolfazl, Hamza-Nejad, Mahdi and Akram Ghasemi (2014). Conceptual verification and explanation of strategies and indicators for the realization of the four principles of mosque-centered, neighborhood-centered, introversion and naturalism in the Iranian Islamic city; *Islamic architecture researches*; Period 3(3(8): 18-33). [In Persian]
  25. Misbah Yazdi, Mohammad Taghi (1378). *Ethics in the Qur'an (Maa'rif Qur'an 7)*; Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. [In Persian]
  26. Mohammadi Hamidi, Samia and Ata Ghafari Gilande (2018). Investigating the impact of pedestrians in the development of urban tourism (Study case: Shorabil tourism sample area - Ardabil city). *Geography (Regional Planning)*, Volume 10(1-2): 695-713. [In Persian]
  27. Motahan, Mehdi, Hojjat, Isa and Masoud Nari Qomi (2016). A reflection on the concept and value of creativity: the creative value of model-based architecture (comparison of traditional, contemporary and Islamic value frameworks); *Iranian architectural studies*; Journal 6(11): 43-84. [In Persian]
  28. Naghizadeh, Mohammad and Nasreen Asadzadeh Birjandi (2012). Compiling the basics of contemporary housing based on Islamic worldview. In the National Conference on Architecture and the Role of Islamic Urban Planning, University of Islamic Art, Tabriz, Azar. [In Persian]
  29. Nazi Dizji, Sajjad, Vafamher, Mohsen and Ahmadreza Kashtkar Qalati (2009). *Ethics in Architecture, Ethics in Science and Technology*, Volume 5 (3&4): 114-105. [In Persian]
  30. Nejad Ebrahimi, Ahad and Amirhossein Farshchian (2013). The relationship between ethics and technology in architecture for Islamic society, *Islamic Architecture Research*, Volume 1(4): 114-131. [In Persian]
  31. Nik Fitrat, Morteza and Ehsan Bitraf (2019). Investigating cultural influences in Iranian native architecture from the perspective of sustainability, *art and architecture studies*, period 2 (4, 5, 11, 12): 134-126. [In Persian]
  32. Noghrekar, Abdul Hamid, Hamza Nejad, Mahdi, Ranjbar Kermani, Mohammad Ali (1388). *An introduction to Islamic identity in architecture and urban planning (first edition)*. Tehran: Office of Architecture and Urban Design, Ministry of Housing and Urban Development. [In Persian]
  33. Pashazadeh, Asghar and Mohammad Hassan Yazdani (2019). Identifying the key drivers in the resilience of Ardabil city. *Geography (Regional Planning)*, Vol. 10(1-2): 111-129. [In Persian]
  34. Pourmand, Hassan Ali, Bamanian, Mohammad Reza, Mahdavi-Nejad Mohammad Javad and Sepideh Samadzadeh (2014). Investigating moral values in the traditional architecture of desert cities of Iran (case example: Yazd city), *Cultural Research Society*, Volume 6(2): 88-59. [In Persian]
  35. Qaim Maggi, Parveen Al-Sadat, Pourdihimi, Shahram and Ismail Zarghami (2009). Principles of social sustainability in residential complexes, *Safa*; Journal 20(51): 87-75. [In Persian]
  36. Qaramelki, Ahad et al. (2010). *Armaghan Naqd, Farishte Abolhasani Niarki*; Tehran: Book House. [In Persian]
  37. Raisi, Mohammadmanan (2015). Micro location analysis of contemporary Iranian residential spaces based on Islamic lifestyle; *Scientific Association of Architecture and Urban Planning of Iran*; 13, 133-123. [In Persian]
  38. Rezaei, Masoumeh (2017). "Effects of morality in the architecture of noble houses in Birjand during the

- Qajar era"; Master's thesis in the field of art research; Payam Noor University, Tehran. [In Persian]
39. Sadeghi, Mohsen, Rezazadeh, Hafez, Karimian, Masoumeh and Maryam Bostani (1401). Identifying the key drivers of tourism development in Ardabil city. *Quarterly Journal of Geography (Regional Planning)*, 12(3): 762-743. [In Persian]
40. Sadeghi, Sara, Ikhlesi, Ahmed and Hamed Kamelnia (2017). Investigating the role of architectural aesthetics in Iranian houses, case example: historical houses of Mashhad city. *Islamic architectural research. Period 6 (4): 3-14.* [In Persian]
41. Salehi, Abbas (2019). Ethical concepts of criteria from the perspective of the Holy Qur'an, *Qur'anic Researches, Volume 1(69): 29-40.* [In Persian]
42. Samin Sharifi Miyaoqi, Ebrahim, Yaqoubi Sangharchi, Masoomah and Masoud Haqlasan (2018) evaluation of the value components of desirable housing architecture based on the knowledge system of Islam (case example: contemporary houses of Urmia), education and evaluation; *Journal 12(44): 62-33.* [In Persian]
43. Taghizadeh, Mohammad (2010). Islamic worldview, sustainable development and desert cities of Iran. *Environmental Science, Vol. 27(27): 61-77.* [In Persian]
44. Valizade Oghani; Mohammad Baqer (2011). The concept of contemporary Iranian architecture from an ethical point of view, the first national conference of new ideas and technologies in architecture; Association of Architects, Tabriz. [In Persian]
45. Valizadeh Oghani, Mohammad Bagher (2017). Manifestation of creative legal ideas in the architectural design of traditional Iranian houses, *Urban Management, 53: 44-27.* [In Persian]
46. Valizadeh Oghani, Mohammad Bagher and Seyed Sajid Homayun (1400). Challenges of Iran's architecture and urban development from the perspective of Islamic ethics (comparative study of traditional and contemporary architecture); *Construction engineering and housing sciences; Journal 14(26): 1-11.* [In Persian]
47. Yar Ahmadi, Amir Mahmoud (2019). *Towards Humanistic Urbanism, Tehran: Urban Planning and Processing Company.* [In Persian]
48. Yaran, Ali and Hossein Bahru (2016). The influence of Islamic culture and ethics on housing and the spatial body of houses (case example: Qajar era houses in Ardabil city). *Islamic architectural research. Period 5(2): 107-91.* [In Persian]
49. Yeliz Gülcan, G, (2015). Discussing the Importance of Teaching Ethics in Education February 2015 *Procedia - Social and Behavioral Sciences 174(39), 2622-2625.*

انجمن ژئوپلیتیک ایران

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)

ویژه‌نامه، شماره ۲، زمستان ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

تحلیل الگوهای مسکن معاصر از منظر آموزه‌های اخلاق اسلامی (مطالعه موردی: معماری مسکن اردبیل)

شهرام ستاری فرد؛ دانشجوی دکتری معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

مسعود یوسفی تذکر*؛ استادیار گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

محمد منان رئیسی؛ دانشیار گروه معماری، دانشکده فنی، دانشگاه قم، قم، ایران.

اسلام کرمی؛ استادیار، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی شاهرود، شاهرود، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>شماره صفحات: ۶۳۵-۶۵۱</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> <p>واژه‌های کلیدی: مسکن اسلامی، معماری اسلامی، اخلاق اسلامی، شهر اردبیل.</p>	<p>معماری اسلامی ایران به سبب تکیه بر اصول و باورهای معنوی و اخلاق اسلامی مردمان این سرزمین می‌تواند در تعریف ژرف ساخت‌های نظری یک معماری اسلامی پیشرو، مناسب برای نیازهای روزآمد مسکن معاصر مورد استفاده و بهره‌برداری قرار بگیرد. لذا، باز کاوی آموزه‌های معنوی پنهان و اخلاق اسلامی در هنر و معماری مسکن گذشته، از اساسی‌ترین گام‌ها در این زمینه به شمار می‌آید. مقاله حاضر با روش توصیفی-تحلیلی بدنبال تعیین راهبردهای طراحی معماری موثر در تقویت مفاهیم اخلاق اسلامی در میان بهره‌وران مسکن با نگاهی به معماری مسکن معاصر در شهر اردبیل با خاستگاه اسلامی است. گردآوری داده‌ها با مطالعات پیمایشی و کتابخانه‌ای حاصل شد. جامعه آماری شامل ساکنین شهر اردبیل به تعداد نمونه ۳۸۴ نفر با نمونه‌گیری کوکران می‌باشد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش حداقل مجذور مربع با کمک نرم‌افزار SmartPLS.3 انجام شد. یافته‌های تحقیق نشان داد که اصول معماری مسکن باید از نظر عملکردی؛ فرهنگی؛ اقتصادی؛ معنوی؛ زیست محیطی؛ حقوقی؛ روانی؛ و معناگرایی با اخلاق اسلامی انطباق داشته باشد. علاوه بر این، بیشترین تأثیر مربوط به سازه روانی و سازه معنوی است. نتایج پژوهش، بصورت راهکارهایی در حوزه قرارگیری بنا در واحد همسایگی، در نحوه همنشینی توده و فضا، سازمان فضایی و عملکردی و چیدمان، اجزاء و مبلمان و تزئینات ارائه شده است.</p>

استناد: ستاری فرد، شهرام؛ یوسفی تذکر، مسعود؛ منان رئیسی، محمد؛ کرمی، اسلام (۱۴۰۲). تحلیل الگوهای مسکن معاصر از منظر آموزه‌های اخلاق اسلامی (مطالعه موردی: معماری مسکن اردبیل). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ویژه‌نامه، شماره ۲، صص ۶۳۵-۶۵۱.

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.353136.3797

* **Corresponding author:** Masoud Yousefi Tazakoar, **Email:** myousefy56@gmail.comCopyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

* نویسنده مسئول: مسعود یوسفی تذکر پست الکترونیکی: myousefy56@gmail.com

مقدمه

امروزه نیازهای رفاهی از مسائلی عینی چون خوراک، پوشاک، بهداشت فراتر رفته، ابعاد جدیدی همچون ارتقای جنبه های کیفی زندگی، تأمین اجتماعی و فراهم آوردن شرایط لازم برای مشارکت مردم در سطوح مختلف فرایند توسعه را دربر گرفته است. از آنجایی که همه تلاش های انسان‌ها در راستای ارتقای کیفیت زندگی و کسب رضایت همه جانبه از آن به عنوان محوری ترین مسئله در امر توسعه و پیشرفت جوامع تعریف می‌شود، بنابراین شناخت مسائلی که می‌تواند کیفیت زندگی و سلامت افراد را تحت تأثیر خود قرار دهند، ضروری به نظر می‌رسد (موفق و هادوی نیا، ۱۳۸۸).

اصلاح زندگی انسان‌ها و پیشرفت جوامع بشری و نجات آنان از مشکلات و معضلات و مفاسد فردی و اجتماعی، در پرتو ترویج اخلاق اسلامی، به معنای واقعی تحقق خواهد یافت. اخلاق اسلامی یکی از مؤلفه های تأثیرگذار بر ارتقای کیفیت زندگی بوده و زمینه ساز رضایت از زندگی در افراد و پیشرفت کل جوامع است. فضائل اخلاقی نه تنها با زندگی اخروی در ارتباط است، بلکه حیاط دنیوی نیز بدون آن سامان نمی‌یابد! تجربه تاریخی بشر گویای این است که هر جامعه ای که از ارزش های اخلاقی فاصله بگیرد و به پاسداشت نظری و عملی آن نپردازد، متحمل خسارت های جبران ناپذیر می‌شود و شاهد فاجعه اسفبار انسانی خواهد بود و راه انحطاط خواهد پیمود. از آنجایی که معماری از علوم تأثیرگذار بر زمینه‌های مختلف انسانی از قبیل فرهنگ، روانشناسی، جامعه شناسی و غیره است و توجه به ارزش‌های وجودی انسان از نیازهای اساسی شکل گیری محیط زندگی و سکونت انسان است تا از این طریق در فضای معماری به آرامش برسد و از طرفی اخلاق به لحاظ ارتباط نزدیکی که با ارزش‌ها دارد به عنوان ابزاری نگریسته می‌شود که ارزش‌ها را به عمل تبدیل می‌کند؛ چرا که ریشه در تمامی رفتارها و اندیشه‌های انسانی دارد لذا رعایت نکات خاص طراحی در خلق فضاهای سکوتی در ارتباط با تأثیرات اخلاقی معماری بر بهره وران مسکن ضروری بوده و موجبات ارتقای سطح کیفی زندگی آنها را فراهم می‌کند (نازی دیزجی، ۱۳۸۹).

با عنایت به اینکه موضوع مسکن باهویت در جامعه امروز، یکی از چالش‌های قابل توجه است؛ ضرورت پرداختن به مسکن ایرانی- اسلامی، بیش از پیش احساس می‌شود. مطالعات گذشته نشان می‌دهد که اگرچه در این مطالعات، مؤلفه‌هایی برای طراحی مسکن از منظر اسلام، تعیین و تبیین گشته اند، اما از سوی دیگر پژوهش‌های اندکی در بررسی تأثیرات حاصل از اخلاق اسلامی و تحلیل آنها بر کالبد فضایی مسکن معاصر صورت پذیرفته است. این در حالی است که با توجه به موارد مطرح شده و تأثیر مفاهیم اخلاق اسلامی در مقوله کیفیت زندگی و نقش آن در ازدیاد یا کاهش مشکلات روحی- روانی انسان، ضرورت جستجو و تدوین راهبردهای کاهش این مشکلات از طریق پرداختن به جنبه‌های مختلف اخلاق و مخصوصاً اخلاق اسلامی، توسط دست اندرکاران طراحی و تولید مسکن به وضوح نمایان است. علاوه بر این، شناخت اصول و قواعد خانه سازی از منظر اخلاق اسلامی می‌تواند راه حلی، برای معماری آشفته فعلی این سرزمین باشد؛ این اصول و قواعد با رجوع به منابع و متون مرجع اسلامی همچون قرآن، احادیث، نهج البلاغه، بحارالانوار و دیگر منابع اسلامی قابل تفسیر و استخراج است (امین پور و همکاران، ۱۳۹۴). این موضوع در باب معماری مسکن شهرهایی همچون اردبیل که پیوند عمیقی با منظر اخلاق اسلامی دارند و خاستگاه ظهور اسلام و بخصوص تشیع در کشور ایران به شمار می‌رود از اهمیت بیشتری برخوردار بوده و بهره وران مسکن معاصر در این شهر نیز مستثنی از آن نمی‌باشند. از این رو ضرورت و اهمیت نوشتار حاضر که درصدد شناسایی مهمترین مؤلفه‌های تأثیرگذار حاصل از اخلاق اسلامی بر کالبد فضایی مسکن معاصر است، به وضوح مشخص می‌گردد. ضمناً ضرورت پرداختن به این مسئله در ابعاد مختلف ضرورت در زیر بیان گردیده است.

ضرورت معماری: پرورش الگوهای معماری، همچون مسکن در چهارچوب ارزشهای اخلاقی، موجب ارتقاء کیفیت همزیستی انسان با دیگر انسانها در متن زندگی اجتماعی و نیز سایر ارگانیکسم های زنده غیرانسانی در محیط پیرامون او می‌شود. ضرورت حرفه‌ای: نهادینه کردن اخلاق اسلامی اثر مثبتی بر کیفیت زندگی حرفه‌ای دارد؛ چراکه اخلاق در حرفه به شناخت و پایبندی به حقوق همه صاحبان حق در محیط کسب و کار منتهی می‌شود معماری نیز به عنوان یک حرفه تابع اخلاق حرفه‌ای خواهد بود.

ضرورت اخلاقی: رشد و تعالی جوامع بشری در گرو توجه به فضیلت های اخلاقی و نهادینه نمودن آنهاست و همین است که سعادت بشر را در دنیا و آخرت تضمین خواهد نمود.

ضرورت اجتماعی: نهادینه شدن ارزش اخلاق از آن جهت کارآمدتر است که باعث میشود انسان بدون هر گونه تمهیدی برای فرار و طفره از مسیر درست، قلباً راه عدالت را طی کند و از تزییع حقوق دیگران و تملک آن بپرهیزد
ضرورت فرهنگی: با توجه به تعامل نزدیک معماری با هویت، فرهنگ و اعتقادات مردم و تفاوت معیارها و قواعد اخلاقی در یک فرهنگ نسبت به فرهنگ دیگر شناخت و ارتقاء ارزش‌های اخلاقی بومی ضرورتی انکار ناپذیر است.

پیشینه تحقیق

در ارتباط با موضوع «الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی» تحقیقات خارجی و داخلی متعددی با نگرش های مختلف معماری و رفتاری انجام شده است. تأثیر آن را بر جنبه‌های هویت بخش مسکن شهری و کیفیت زندگی شهروندان مورد بررسی قرار دادند، که در اینجا به ذکر چند مورد بسنده می شود.

جدول ۱. خلاصه تحقیقات داخلی و خارجی در الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی

سال	نگارنده	عنوان	نتیجه گیری
2015	Qian Wang, Wei Zhang, Qin Zhu	هدایت آموزش اخلاق مهندسی به سمت اثربخشی عملی	یکی از دلایل حوادثی که در دنیا اتفاق می افتد ناکافی بودن دانش اخلاق و مسئولیت اجتماعی در بخشی از مهندسان است که فاقد آموزش خوب در اخلاق مهندسی و عوامل اخلاق حرفه‌ای هستند
2015	Nur Yeliz Gülcan	بحث در مورد اهمیت آموزش اخلاق در آموزش و پرورش	اخلاق حرفه‌ای یکی از شاخه‌های مهم اخلاق کاربردی است و چهار اصل اساسی در کدهای اخلاقی وجود دارند که به ترتیب صداقت، محرمیت، تضاد منافع و مسئولیت می‌باشند.
2015	Subhan Eksioglu, Hatice Beyza Mercan Sezer, Fatma Gozalan Cicek	کمیته‌های اخلاق در دانشگاه‌های ترکیه	اخلاق مسئولیت افراد نسبت به خود و نسبت به جامعه است اخلاق مشخص می‌کند که چه چیزی برای فرد بهترین است و چه چیزی بهترین برای جامعه است.
2013	Janet & Marta	برداشت هایی در مورد سازمان دهی اخلاق و کیفیت اخلاق حرفه‌ای: مدیریت بازاریابی تایلندی در مقابل آمریکایی	نهادینه کردن اخلاق اثر مثبت بر کیفیت زندگی کاری دارد.
2013	Ghazali & Ismail	تأثیر ویژگی‌های شخصی و اخلاق سازمانی در قضاوت حسابداران مالزی	قضاوت اخلاقی بسیار مهم است چرا که قضاوت هدایت تصمیم، رفتار و عمل به کنش اخلاقی می‌باشد.

۱۳۹۶	اقبال‌ی نیا و شوهانی	مفهوم شناسی ارتقاء کیفیت زندگی خانوادگی در حوزه مسکن، نمونه موردی: شهر ایلام	افراد جمعیت هدف واقع در شهر ایلام جهت ارتقاء کیفیت زندگی در مجتمع مسکونی خود، معیارهایی از جمله افزایش سطح استاندارد در برخی اندام‌های مسکونی، استفاده از طرح‌های نوین در طراحی، وجود فضای سبز، رنگ‌های متنوع، نورگیری کافی فضاها، فضای
------	----------------------	--	---

متناسب در بین واحدها را در افزایش ارتقاء کیفیت زندگی در مجتمع‌های مسکونی خود مؤثر دانسته اند.			
کیفیت زندگی در قلمرو مسکن قابل تقسیم به چهار زیرقلمرو شامل کیفیت مسکن، فضای مسکن، امنیت تصرف و تعلق به مسکن می‌باشد.	سنجش کیفیت زندگی در قلمرو مسکن در بافت‌های فرسوده واجد ارزش تاریخی شهر اصفهان	زبردست و نورایی	۱۳۹۵
کیفیت زندگی با شادمانی اجتماعی، حمایت اجتماعی و تحصیلات همبستگی معنادار و مثبتی دارد.	مطالعه کیفیت زندگی و عوامل مؤثر بر آن	حسینی امین و دیگران	۱۳۹۵
نتیجه گیری	عنوان	نگارنده	سال
سه رویکرد به عنوان اصلی ترین پایه‌های مطالعاتی معماری در پژوهش‌های پیرامون کیفیت زندگی هستند که هر یک به نوعی حکایت از میانی تعامل انسان و محیط دارند؛ دسته اول مطالعات در موضوع رابطه انسان و محیط به جنبه‌های عینی (کالبدی و غیرکالبدی (و محسوس) می‌پردازد و به اصالت واقعیات قائل است. دسته دوم رابطه نسان و محیط را در قالب‌های ذهنی مردم (نظام ادراکی و ارزشی ساکنین) دنبال می‌کند و دسته سوم ترکیبی از جنبه‌های عینی و ذهنی را در این رابطه مدنظر دارد.	تحلیل تحولات اندیشه کیفیت زندگی در معماری و شهرسازی	سامه و اکرمی	۱۳۹۵
پرداختن به شناخت صورت و معنا و تعمیم آن به محیط با توجه به شرایط زمانه و فرهنگ را لازمه زندگی ایده آل انسانی است و اگر ابعاد وجودی انسان بررسی شده و باطن جامع افراد، اهداف و رویکردهای انسانی شناخته شود، کلیت مشخص شده طراح را به مسیر صحیح طراحی هدایت می‌کند.	ساحت مجهول در معماری، لزوم بررسی ابعاد معرفت شناختی انسان در معماری	ریش سفید نوش آبادی، بالالی اسکویی و کی‌نژاد	۱۳۹۴
مساکنی که امروزه در حال ساخت می‌باشند بدون بومی سازی رو به توسعه گذاشته اند. عدم تطابق این الگوها با معیارهای جامعه حاضر موجب بی توجهی به بستر و تداخل‌هایی در عوامل فرهنگی، اقلیمی، اجتماعی و ... شده است که در نهایت بر هم خوردگی و عدم توازن در پایداری زیستی در بعد مسکن را ایجاد می‌کند.	توجه به الگوی مشارکتی، راهبرد مسکن اسلامی	بالالی اسکویی و ریش سفید نوش آبادی	۱۳۹۴

مبانی نظری

بر اساس نظر متفکران معماری، بین معماری و جهان بینی رابطه ای بنیادین وجود دارد. با توجه به اینکه تعالیم و آموزه های یک مکتب بیانگر نوع برداشت و طرز تفکر آن مکتب یعنی جهان بینی آن مکتب هستند. لذا آموزه های اسلام نقش تعیین کننده در معماری دارند (تقی زاده، ۱۳۸۰: ۶۴). در این رابطه، علمای اسلام کل تعالیم اسلامی را به سه قسمت دسته بندی کردند:

- عقاید: یعنی مسائل و معارفی که باید آنها را شناخت و به آنها معتقد بود و ایمان آورد مانند مسئله ی توحید، صفات ذات باری تعالی، نبوت و ... علمی که متصدی این بخش است علم کلام است که در گذشته به آن علم اصول دین و یا علم توحید و صفات هم می گفته اند.
- اخلاق: یعنی مسائل و دستورهایی که دربارهی چگونه بودن انسان از نظر صفات روحی و خصلتهای معنوی است از قبیل: عدالت، تقوا، شجاعت، عفت، حکمت، صداقت و غیره؛ علمی که عهدهدار این بخش است علم اخلاق نامیده می شود.

۳) احکام: یعنی مسائل مربوط به کار و عمل، که چه کارهایی چگونه باید انجام شود از قبیل نماز، روزه، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر و غیره. علمی که بخش سوم را بر ذمه دارد علم فقه نام دارد (مطهری، ۱۳۹۲ الف).

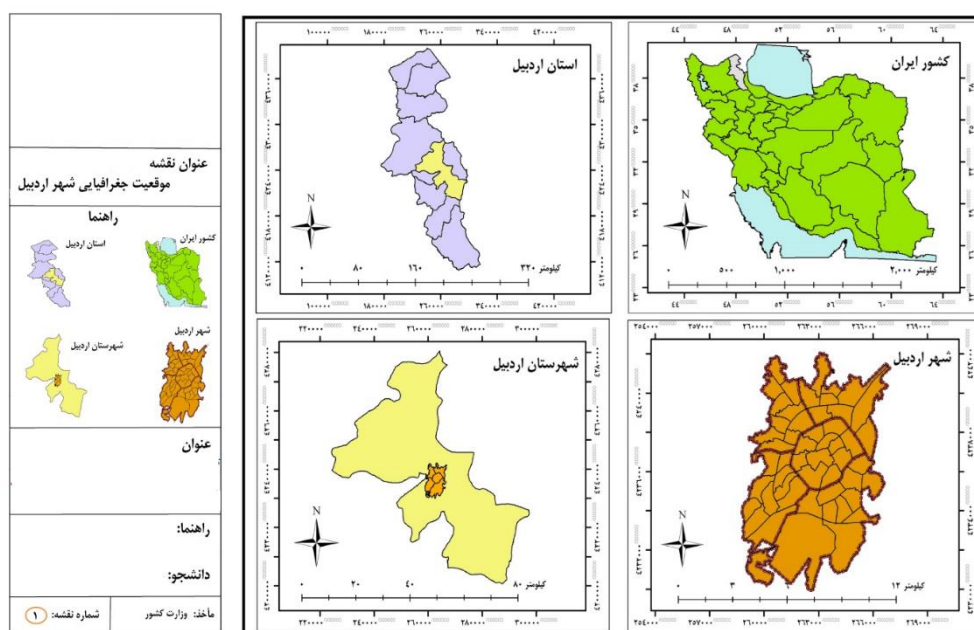
با توجه به اینکه اسلام تمامی معیارها و ضوابط زندگی انسانی بویژه در زمینه حفظ محیط و طراحی مسکن براساس ساختارهای محیط طبیعی و آموزه های دینی را ارائه کرده است. بر اساس روایات معیارهای کلی شهرهای اسلامی عبارت اند از: ۱- وحدت ۲- عدالت ۳- سلسله مراتب (حضور محرمیت) ۴- هندسه ۵- کلیات (عوالم معرفتی) ۶- انسان ۷- روانشناسی (آرامش) ۸- برنامه ریزی ساخت (حق جویی و عدالت جویی) ۹- شرافت جغرافیایی (ارزشگذاری فضایی) ۱۰- کارکرد (فضای قدسی) ۱۱- ارگانیکسم سکونت (همسازی با طبیعت) ۱۲- کالبد (سودمندی) (وثیق و پشتونی زاده، ۱۳۸۹). علاوه براین، برخی از اندیشمندان اسلامی، در طراحی فضا چند مولفه اصلی را بیشتر مورد تاکید قرار می دهند از جمله: تنظیم روابط اجتماعی، وحدت و زیبایی (خاکزند و آقابزرگی، ۱۳۹۳). در یک نگاه کلی نیز می توان گفت که، مهمترین و اساسی ترین اصول معماری و شهرسازی ایرانی اسلامی در میان نظرات اندیشمندان مختلف شامل، مسجد محوری، درونگرایی، محله محوری و طبیعت گرایی است (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۴).

آنچه که شهرسازی و معماری اسلامی را از دیگر رویکردها و مکاتب متمایز می کند. تفسیر عوامل بازدارنده و عوامل ایجاد کننده معماری و طراحی خانه ها است. یعنی، در طراحی فضا باید به چند مورد مهم که خارج از اصول اخلاقی و شرعی است، توجه گردد. و در عین حال نیز، برخی عوامل نیز حتما در طراحی فضا باید آورده شود. مجموعه این مفاهیم به اصول سلبی و ایجابی معروف است. اصول سلبی طراحی خانه از منظر اسلامی عبارتند از: ۱- اصل نهی اشراف ۲- اصل پرهیز از تشخیص کالبدی ۳- اصل نکوهش ارتفاع زیاد ۴- اعتدال در تزئینات (اصل توصیه به آراستگی خانه ها/ نفی تجمل و تزئینات بیش از حد) و اصول ایجابی طراحی خانه از منظر اسلامی عبارتند از: ۱- اصل رعایت حریم و محرمیت (حریم افراد خارجی/ حریم داخلی اعضای خانواده) ۲- اصل توصیه به مهمانپذیری ۳- رعایت وسعت به اندازه (اصل توجه به وسعت خانه/ پرهیز از ساختن بیش از نیاز) حمزه نژاد و صدریان، ۱۳۹۳).

مفاهیم عام اخلاقی در قرآن به عنوان خیر و شر، نور و ظلمت، حق و باطل، بر و فجور، تقوا، صبر، احسان، عدل و ظلم تعریف گردیده است (صالحی، ۱۳۹۹: ۶). عالمان اخلاق نیز با استفاده از آیات قرآن موانع تکامل انسان و عوامل سقوط او را در سه امر خلاصه کرده اند: هوای نفس، دنیا و شیطان. (مصباح یزدی، ۱۳۷۸). ملامهدی نراقی نیز به عنوان یکی از اساتید مطرح علم اخلاق در دنیای اسلام، ردایل اخلاقی را سیزده نوع بیان کرده اند: غرور، آرزوی دراز، گناهکاری، بیشرمی، اصرار بر گناه، غفلت، کراهت، ناخشنودی، حزن (اندوه)، بی اعتمادی، ناسپاسی، جزع (بیتابی) و فسق (نراقی، ۱۳۷۶). ارتباط ردایل اخلاقی با معماری را می توان با بررسی افعال اخلاقی انسان مختار مشخص کرد؛ افعال اخلاقی دارای یکی از دو مفهوم اطاعت و عصیان هستند و یکی از دو حیث هدایت و ضلالت را واجدند (مصباح یزدی، ۱۳۷۸: ۲۴). به بیانی دیگر، معماری اخلاقی تجلی هدایت است و معماری غیراخلاقی بروز ضلالت. اوج این مطلب در آیه ۱۲۸ از سوره شعراء و در وصف معماری قوم عاد بیان می شود: «أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ: آیا بنا می کنید بر هر بلندی نشانه ای را برای بیهودگی و عبث گذراندن عمر؟» (سوره شعراء: ۱۲۸) عبث بودن از چهار مفهوم لهو، لعب، تأخر و تکاثر منتج می شود و نشانه به معنای آن چیزی است که متذکر موضوعی به مخاطب بوده و از غفلت او نسبت به آن موضوع جلوگیری کند. در نتیجه می توان بیان کرد که اقوام نفرین شده عاد و ثمود، از معماری خود به عنوان نشانه ای برای یادآوری ردایل اخلاقی خود استفاده می کردند.

محدوده مورد مطالعه

شهر اردبیل در ۳۸ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و ۳۸ درجه و ۱۷ دقیقه طول جغرافیایی قرار گرفته و ارتفاع آن از سطح دریاهای آزاد ۱۳۴۵ متر است (محمدی حمیدی و غفاری گیلانده، ۱۳۹۸). و همچنین این شهر در میان کوه‌های تالش و سیلان جای گرفته است (صادقی و همکاران، ۱۳۹۹). در اردبیل زمستانها سرد و تابستان هایش معتدل می باشد. جمعیت شهر اردبیل مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت ۵۶۴۴۷۴ نفر می باشد. براساس طرح جامع شهر اردبیل دارای ۴ منطقه، ۴۴ ناحیه و ۱۹۷ محله می باشد و هر کدام دارای مشخصات کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خاص خود را دارد (پاشازاده و یزدانی، ۱۳۹۹).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهر اردبیل

روش پژوهش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ روش از نوع طرح تحقیق با مدل ساختاری - تفسیری است که به جهت اهمیت بیشتر داده‌های کیفی به عنوان طرح تحقیق آمیخته اکتشافی محسوب می‌گردد. جامعه آماری گروه شهروندان نیز شامل خانوارهای بهره‌ور مسکن در شهر اردبیل به تعداد ۱۵۸۶۲۷ خانوار می‌باشد، که با روش نمونه‌گیری کوکران ۳۸۴ خانوار به عنوان نمونه جهت توزیع پرسشنامه انتخاب شدند.

شاخص‌های تحقیق با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای بدست آمدند. روایی شاخص‌ها با نظر جامعه آماری گروه متخصصین و اساتید راهنما و مشاور تایید شد. پایایی شاخص‌های پرسشنامه بالای ۰/۸ بدست آمد که نشان از پایایی بیشتر سوالات است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش مدل معادلات ساختاری با استفاده از تکنیک حداقل مجذور مربع با کمک نرم افزار SmartPLS.3 استفاده شد. بر اساس این روش ابتدا متون و اسناد جمع‌آوری شده دقیق مطالعه شده و جملات و مفاهیم مهم و در راستای موضوع و سؤال تحقیق از آنها استخراج شد.

یافته‌های تحقیق

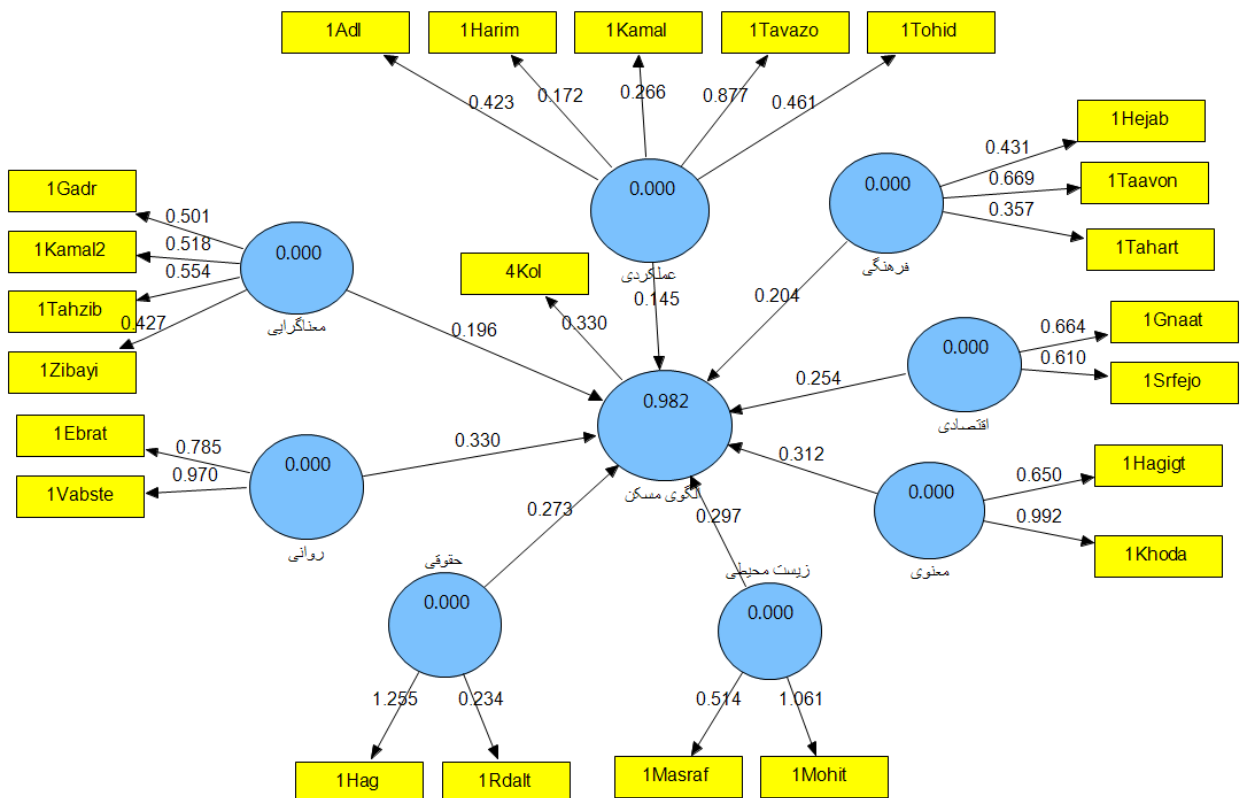
بررسی اعتبار متمایز معیارها: برای برآورد اعتبار متمایز (واگرا) مدل، از روش ماتریس استفاده شد. طبق این معیار جذر شاخص AVE، یک متغیر پنهان باید بیشتر از همبستگی آن متغیر پنهان با متغیرهای پنهان دیگر باشد، این امر نشانگر آن است که همبستگی آن متغیر پنهان، با مشاهده پذیرهای خود بیشتر از همبستگی اش با متغیرهای دیگر است. همانگونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، براساس نتایج ماتریس الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی، مقادیر جذر AVE، برای تمامی متغیرهای پنهان (ابعاد) که در خانه‌های موجود در قطر اصلی ماتریس قرار دارند، از مقدار همبستگی میان آنها که در خانه‌های زیرین و راست قطر اصلی قرار گرفته‌اند، بیشتر می‌باشد؛ بنابراین می‌توان اذعان نمود که متغیرهای مکنون در مدل حاضر، تعامل بیشتری با مشاهده پذیرهای خود دارند تا با سازه‌های دیگر، به عبارتی، اعتبار واگرایی مدل در حد مناسبی بوده و مورد تأیید می‌باشد.

جدول ۲. ماتریس سنجش روایی اعتبار متمایز (واگرا)

اخلاق اسلامی	عملکردی	فرهنگی	اقتصادی	معنوی	زیست محیطی	حقوقی	روانی	معناگرایی
--------------	---------	--------	---------	-------	------------	-------	-------	-----------

								۱	اخلاق اسلامی
								۱	عملکردی
							۱	۰/۱۸۰	فرهنگی
							۱	۰/۲۳۴	اقتصادی
							۱	۰/۱۳۹	معنوی
							۱	۰/۱۱۸	زیست محیطی
							۱	۰/۲۹۸	حقوقی
							۱	۰/۱۹۸	روانی
							۱	۰/۳۶۴	معناگرایی

با توجه بر ابعاد و شاخصه‌های هشت‌گانه پژوهش و عوامل مؤثر بر آن، اقدام به تعیین میزان تبیین و پیش‌بینی‌کنندگی الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی تحت تأثیر روابط علی بین مؤلفه‌های هشت‌گانه شده است. در این تحقیق «الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی» متغیر وابسته و اثرات مولفه‌های هشت‌گانه در قالب شیوه طراحی و معماری مسکن شهری به‌عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شد. برای بررسی معنی‌دار بودن رابطه میان ابعاد مختلف با متغیر مولفه‌های الگوهای مسکن از منظر اخلاق اسلامی از یک‌سو و از سوی دیگر، رابطه بین سازه‌های مربوط به هریک از ابعاد هشت‌گانه با خود بعد مورد نظر استفاده گردید (شکل ۲ و جدول ۶). بر مبنای یافته‌های ادبیات نظری، سازه‌های مؤثر بر «الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی» شامل عملکردی؛ فرهنگی؛ اقتصادی؛ معنوی؛ زیست محیطی؛ حقوقی؛ روانی؛ و معناگرایی می‌باشد، با توجه به محاسبات صورت‌گرفته، نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که تمامی روابط معنی‌دار هستند. در این رابطه، بیشترین تأثیر مربوط به سازه روانی با ضریب تأثیر ۰/۳۳۰ و سطح معنی داری ۰/۰۰۰ و سازه معنوی با ضریب ۰/۳۱۲ و سطح معنی داری ۰/۰۰۰ است. در نتیجه برای دستیابی به یک مکانسیم منسجم در ارائه «الگوهای مسکن معاصر براساس سازوکار اخلاق اسلامی»، نیازمند تقویت زیرساخت‌های روحی-روانی از قبیل تقویت حس تعلق مکانی و روحیه پندآموزی و خدامحوری و اطاعت از فرامین الهی و ظرفیت حقیقت‌جویی در تمامی ابعاد زندگی بویژه در طراحی و ساخت مسکن هستیم. در نهایت میزان ضریب واریانس ۰/۹۸۲ است. این عامل نشان می‌دهد که مدل مذکور به‌خوبی روابط علی بین سازه‌های متغیر و پنهان را نشان داده است (شکل ۴).

شکل ۲. روابط علی بین متغیرهای پنهان و آشکار در مدل معادلات ساختاری با Smart PLS

یافته های جدول ۳ به منظور تکمیل یافته‌های شکل ۴ می‌باشد. طبق محاسبات برای تمامی سازه‌ها در حد متوسط است؛ لذا نشان می‌دهد که روابط بین سازه‌های مؤثر بر الگوهای مسکن معاصر براساس سازوکار اخلاق اسلامی» در حد قابل قبولی قرار دارند. در این میان، ضریب اثرگذاری معنوی با آماره $t = 3/556$ و اقتصادی با آماره $t = 3/455$ بیشتر از دیگر شاخص‌ها است.

جدول ۳. بارهای عاملی و ضرایب مسیر تاثیر کلی سازه‌های تحقیق با مدل معادلات ساختاری

شاخص	ضرایب مسیر	مقادیر متغیر پنهان	قابلیت اطمینان ترکیبی	بررسی فرضیه
عملکردی	(۰۰۰)۰/۱۴۵	۳/۲۵۱	۰/۵۶۴	تایید
فرهنگی	(۰۰۰)۰/۲۰۳	۳/۲۶۱	۰/۴۸۶	تایید
اقتصادی	(۰۰۰)۰/۲۵۴	۳/۴۵۵	۰/۵۷۸	تایید
معنوی	(۰۰۰)۰/۳۱۲	۳/۵۶۶	۰/۸۱۹	تایید
زیست محیطی	(۰۰۰)۰/۲۹۶	۳/۱۰۵	۰/۸۰۳	تایید
حقوقی	(۰۰۰)۰/۲۷۳	۳/۲۷۱	۰/۸۵۶	تایید
روانی	(۰۰۰)۰/۳۳۰	۲/۸۳۸	۰/۸۷۴	تایید
معناگرایی	(۰۰۰)۰/۱۹۶	۳/۲۷۹	۰/۵۷۲	تایید

نتیجه‌گیری

معماری اسلامی ایران به سبب تکیه بر اصول و باورهای معنوی و اخلاق اسلامی، مستلزم تبیین و باز کاوی آموزه های معنوی پنهان و اخلاق اسلامی در هنر و معماری و چگونگی پابندی شهروندان در بکار گیری این آموزه ها در ساخت مسکن می باشد. بطور کلی، اصول معماری اسلامی بر رعایت محرمیت، عدم اشراف، و حقوق همسایگی (حیاتی و همکاران، ۱۳۹۹)؛ مطابقت با فرهنگ و اقلیم منطقه (صادقی و همکاران، ۱۳۹۷)؛ و حفظ ارزش ها و اصول اخلاقی حقوقی (والی زاده اوغانی، ۱۳۹۷) استوار است. در این رابطه، بررسی یافته های تحقیق نشان می دهد که اصول معماری مسکن باید از نظر عملکردی؛ فرهنگی؛ اقتصادی؛ معنوی؛ زیست محیطی؛ حقوقی؛ روانی؛ و معناگرایی با مبانی و تعالیم اخلاق اسلامی انطباق داشته باشد. طبق بررسی های آماری، ضریب واریانس مولفه های مستقل و وابسته برابر ۰/۹۸۲ است. این امر نشان می دهد که شاخص های هشتگانه، روابط علی موثری با الگوی معماری مسکن براساس اخلاق اسلامی در شهر اردبیل دارد. در این میان، بیشترین تأثیر مربوط به سازه روانی با ضریب تأثیر ۰/۳۳۰ و سازه معنوی با ضریب ۰/۳۱۲ است. در نتیجه برای دستیابی به یک مکانسیم منسجم در ارائه «الگوهای مسکن معاصر براساس سازوکار اخلاق اسلامی»، نیازمند تقویت زیرساخت‌های روحی-روانی از قبیل تقویت حس تعلق مکانی و روحیه پندآموزی و خدامحوری و اطاعت از فرامین الهی و ظرفیت حقیقت جویی در تمامی ابعاد زندگی بویژه در طراحی و ساخت مسکن هستیم.

منابع

۱. اخوت، هانیه (۱۳۹۲). بررسی نقش آیات قران و احادیث شیعه در شکل گیری کالبد مسکن سنتی؛ شیعه شناسی، دوره ۱۳ (۴)، (۵۲): ۱۹۱-۲۳۴.
۲. امین پور، احمد، مدنی، رامین، حیاتی، حامد، و محمد علی دلداده (۱۳۹۴). بازشناسی مفاهیم مسکن و سکونت بر اساس آموزه های اسلامی، مدیریت شهری، دوره ۱۴ (۴۰): ۴۷-۵۹.

۳. باوندیان، علیرضا (۱۳۹۷). نمادشناسی حوض در حوزه اخلاق معماری ایرانی اسلامی؛ هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، دوره ۲۳ (۲): ۶۷-۷۴.
۴. پاشازاده، اصغر و محمدحسن یزدانی (۱۳۹۹). شناسایی پیشران‌های کلیدی در تاب‌آوری شهر اردبیل. جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، دوره ۱۰ (۲-۱): ۱۱۱-۱۲۹.
۵. پورمند، حسنی، بمانیان، محمدرضا، مهدوی‌نژاد محمدجواد و سپیده صمدزاده (۱۳۹۴). بررسی نمود ارزشهای اخلاقی در معماری سنتی شهرهای کویری ایران (نمونه موردی: شهر یزد)، جامعه پژوهی فرهنگی، دوره ۲۶ (۲): ۵۹-۸۸.
۶. تقی زاده، محمد (۱۳۸۰). جهان بینی اسلامی، توسعه پایدار و شهرهای بیابانی ایران. محیط شناسی، دوره ۲۷ (۲۷): ۶۱-۷۷.
۷. ثمین شریفی میاوقی، ابراهیم، یعقوبی سنقرچی، معصومه و مسعود حق لسان (۱۳۹۸). ارزیابی مؤلفه‌های ارزشی معماری مسکن مطلوب بر اساس نظام معرفتی اسلام (نمونه موردی: خانه های معاصر ارومیه)، آموزش و ارزشیابی؛ دوره ۱۲ (۴۴): ۳۳-۶۲.
۸. حمزه نژاد، مهدی و زهرا صدریان (۱۳۹۳). اصول طراحی خانه از منظر اسلامی و الگوهای کاربردی معاصر؛ پژوهش‌های معماری اسلامی، دوره ۲ (۳): ۵۸-۷۶.
۹. حیاتی، حامد، وثیق، بهزاد و شیوا مدنی زاده (۱۳۹۷). تجلی مؤلفه های اخلاقی در معماری خانه های سنتی اقلیم گرم و خشک ایران؛ اخلاق در علوم و فناوری، دوره ۱۳ (۴): ۱-۷.
۱۰. خاک زند، مهدی، آقابزرگی، کوروش و محمدرضا کدخدا (۱۳۹۷). دستیابی به مولفه های معماری فضاهای آموزشی ویژه کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر؛ معماری و شهرسازی ایران؛ ۷، ۸۱-۷۵.
۱۱. دانایی‌نیا، احمد و مهرناز توتونچی (۱۳۹۶). پیوند معماری و تکون رفتار اخلاقی اسلامی؛ فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، دوره ۳ (۲): ۱-۱۶.
۱۲. رضائی، معصومه (۱۳۹۷). "جلوه های اخلاق در معماری خانه های اعیان نشین بیرجند در عصر قاجار"؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر؛ دانشگاه پیام نور، تهران.
۱۳. رئیسی، محمدمنان (۱۳۹۵). تحلیل مکان‌یابی ریز فضاهای مسکن معاصر ایرانی مبتنی بر سبک زندگی اسلامی؛ انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران؛ ۱۳، ۱۳۳-۱۲۳.
۱۴. صادقی، سارا، اخلاصی، احمد و حامد کامل‌نیا (۱۳۹۷). بررسی نقش زیبایی‌شناسی معماری در خانه‌های ایرانی، نمونه موردی: خانه‌های تاریخی شهر مشهد. پژوهش‌های معماری اسلامی. دوره ۶ (۴): ۱۴-۳.
۱۵. صادقی، محسن، رضازاده، حافظ، کریمیان، معصومه و مریم بوستانی (۱۴۰۱). شناسایی پیشران‌های کلیدی توسعه گردشگری شهر اردبیل. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۲ (۳): ۷۴۳-۷۶۲.
۱۶. صالحی، عباس (۱۳۹۹). مفاهیم اخلاقی معیار از منظر قرآن کریم، پژوهش‌های قرآنی، دوره ۱ (۶۹): ۲۹-۴۰.
۱۷. فارابی، ابونصر (۱۳۵۸). سیاست مدنی، ترجمه سید جعفر سجادی، چاپ اول، تهران: انتشارات انجمن فلسفه ایران.
۱۸. قائم مقامی، پروین السادات، پوردبهمی، شهرام و اسماعیل ضرغامی (۱۳۸۹). اصول پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی، صفه؛ دوره ۲۰ (۵۱): ۷۵-۸۷.
۱۹. قراملکی، احد و همکاران (۱۳۹۰). ارمان نقد، فرشته ابوالحسنی نیارکی؛ تهران: خانه کتاب.
۲۰. کرنگ، مارک (۱۴۰۰). جغرافیای فرهنگی، ترجمه مهدی قرخلو، تهران، انتشارات سمت.
۲۱. کسرائی، محمد حسین (۱۳۹۰). طراحی مجموعه ی مسکونی مهدی آباد؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه هنر تهران.
۲۲. محمدی حمیدی، سمیه و عطا غفاری گیلانده (۱۳۹۸). بررسی تاثیر پیاده راه در توسعه گردشگری شهری (مورد مطالعه: منطقه نمونه گردشگری شورابیل - شهر اردبیل). جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، دوره ۱۰ (۲-۱): ۶۹۵-۷۱۳.
۲۳. مشایخی‌پور، محمد علی، حسینی، سید جعفر و حسین سالمی (۱۳۹۰). زمینه های رشد و تقویت اخلاق پاسداری از دیدگاه آیات و روایات؛ مدیریت اسلامی، دوره ۲۱ (۲): ۵۷-۹۷.
۲۴. مشیکینی، ابوالفضل، حمزه‌نژاد، مهدی و اکرم قاسمی (۱۳۹۴). تدقیق مفهومی و تشریح راهکارها و شاخص های تحقق سنجی چهار اصل مسجدمحوری، محله محوری، درون گرایی و طبیعت گرایی در شهر ایرانی اسلامی؛ پژوهش‌های معماری اسلامی؛ دوره ۳ (۸): ۱۸-۳۳.
۲۵. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۷۸). اخلاق در قرآن (معارف قرآن ۷)؛ قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

۲۶. ممتحن، مهدی، حجت، عیسی و مسعود ناری قمی (۱۳۹۶). تاملی در مفهوم و ارزش خلاقیت: ارزش خلاقانه معماری مبتنی بر الگو (مقایسه چارچوب ارزشی سنتی، معاصر و اسلامی); مطالعات معماری ایران: دوره ۶(۱۱): ۸۴-۴۳.
۲۷. مهدی نژاد، جمال‌الدین، طاهر طلوع دل، محمدصادق، عظمتی، حمیدرضا و علی صادقی حبیب آباد (۱۳۹۵). جستاری بر ویژگی‌های معماری ایرانی-اسلامی و هنرهای قدسی مبتنی بر تعالی معماری؛ پژوهش‌های هستی‌شناختی؛ دوره ۵(۱۰): ۵۰-۳۱.
۲۸. موفق، علیرضا و علی اصغر هادوی نیا (۱۳۸۸). مبانی اخلاقی مصرف‌ازدیدگاه مکاتب سودگرایی، وظیفه‌گرایی و اسلام، اقتصاد اسلامی، دوره ۹(۳۶): ۳۶-۴۶.
۲۹. نازی دیزجی، سجاد، وفامهر، محسن و احمدرضا کشتکار قلاتی (۱۳۸۹). اخلاق در معماری، اخلاق در علوم و فناوری، دوره ۵ (۳ و ۴): ۱۱۴-۱۰۵.
۳۰. نژاد ابراهیمی، احد و امیرحسین فرشچیان (۱۳۹۳). رابطه اخلاق و فناوری در معماری برای جامعه اسلامی، پژوهش‌های معماری اسلامی، دوره ۱(۴): ۱۱۴-۱۳۱.
۳۱. نقره کار، عبدالحمید، حمزه‌نژاد، مهدی، رنجبر کرمانی، محمدعلی (۱۳۸۸). درآمدی بر هویت اسلامی در معماری و شهرسازی (چاپ اول). تهران: دفتر معماری و طراحی شهری، وزارت مسکن و شهرسازی.
۳۲. نقی زاده، محمد و نسرین اسدزاده بیرجندی (۱۳۹۲). تدوین مبانی مسکن معاصر بر اساس جهان‌بینی اسلامی. در همایش ملی معماری و نقش شهرسازی اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز، آذر ماه.
۳۳. نیک فطرت، مرتضی و احسان بیطرف (۱۳۹۹). بررسی تأثیرات فرهنگی در معماری بومی ایران از منظر پایداری، مطالعات هنر و معماری، دوره ۲ (۴ و ۵ و ۱۱ و ۱۲): ۱۳۴-۱۲۶.
۳۴. هدفی، فرزانه، فلاحی، علیرضا و سید غلامرضا اسلامی (۱۳۹۸). تبیین عوامل معماری و منظر موثر بر احساس امنیت در سایت‌های اسکان موقت روستایی: یک مطالعه کیفی، جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دوره ۸(۲): ۴۶۹-۴۲۳.
۳۵. هشام، مرتضی (۱۳۹۷). اصول سنتی ساخت و ساز در اسلام، ترجمه ابوالفضل مشکینی، کیومرث حبیبی، تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
۳۶. ولی زاده اوغانی، محمدباقر (۱۳۹۷). نمود اندیشه‌های حقوقی خلاق در طرح معماری خانه‌های سنتی ایران، مدیریت شهری، ۵۳: ۴۴-۲۷.
۳۷. ولی زاده اوغانی، محمدباقر و سید ساجد همایون (۱۴۰۰). چالش‌های معماری و شهرسازی ایران از منظر اخلاق اسلامی (بررسی تطبیقی معماری سنتی و معاصر); مهندسی ساختمان و علوم مسکن: دوره ۱۴(۲۶): ۱۱-۱.
۳۸. ولی زاده اوغانی، محمدباقر (۱۳۹۱). مفهوم شناسی معماری معاصر ایران از دیدگاه اخلاقی، اولین همایش ملی اندیشه‌ها و فناوری‌های نو در معماری؛ انجمن مهندسان معمار، تبریز.
۳۹. یار احمدی، امیر محمود (۱۳۹۹). به سوی شهرسازی انسان‌گرا، تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
۴۰. یاران، علی و حسین بهرو (۱۳۹۶). تأثیر فرهنگ و اخلاق اسلامی بر مسکن و کالبد فضایی خانه‌ها (نمونه موردی: خانه‌های عصر قاجار در شهر اردبیل). پژوهش‌های معماری اسلامی. دوره ۵(۳): ۹۱-۱۰۷.

41. Basart, Josep M. Mireia Farrús, Montse S, (2015). New ethical challenges for today engineering and technology, *Telematics and Informatics*, 32(2), 409-415.
42. Dunn, J.R, (2002). Housing and inequalities in health: a study of socioeconomic dimensions of housing and self reported health from a survey of Vancouver residents, *J Epidemiol Community Health*, 56(9): 671-681. doi: 10.1136/jech.56.9.671.
43. Eksioglu, S, Hatice Beyza Mercan S, Fatma Gozalan, C, (2015). Ethics committees in Turkish universities, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 2882-2890. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.1024>.
44. El Hosseini, A. M, El Hosseini, A. A, (2012). Spirituality and Social Values vs. Material Formalism: An approach to a human architecture, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 68 (2012), 710 - 722. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.261>.
45. Husseiny, Aly Mohamed El; Husseiny, Ahmed Aly El (2012). Spirituality and Social Values vs. Material Formalism: An Approach to a Human Architecture. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 68(31), 710-722. doi:10.1016/j.sbspro.2012.12.261

46. Kowaltowski Doris C.C.K, Granj A. D, (2021). Concept of desired value as a stimulus for change in social housing in Brazil, *Habitat International* 35 (3), 435-446.
47. Marija S & Todorovi CA, (2020). Eenergy efficiency and renewable energy sources for buildings greening and zero energy cities planning Harmony and ethics of sustainability, *Community Health*, 56(9), 671-81.doi: 10.1136/jech.56.9.671.
48. Marta, J K.M.; Singhapakdi, A; Lee, D-J; Sirgy, M. J; Koonmee, K; Virakul, B, (2013). Perceptions about ethics institutionalization and quality of work life: Thai versus American marketing managers. *Journal of Business Research*, 66(3), 381-389. doi:10.1016/j.jbusres.2011.08.019.
49. Yeliz Gülcan, G, (2015). Discussing the Importance of Teaching Ethics in Education February 2015 *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 174(39), 2622-2625.